

פ' בחקותי

(1) ויקרא פרק כו

- (ד) וְנִתְּתִי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו:
(ה) וְהִשִּׁיג לָכֶם דְּלִישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשָּׁיג אֶת זֶרַע וְאָכַלְתֶּם לֶחְמֶיכֶם לְשִׁבְעָה וַיִּשְׂבַּתְּם לְכַטֵּחַ בְּאַרְצְכֶם:
(ו) וְנִתְּתִי שָׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וַיִּשְׁכַּבְתֶּם וְאִין מִתְּרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חֲזָה רְעָה מִן הָאָרֶץ וְתִרְבֵּי לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם:

(2) רש"י על ויקרא פרק כו פסוק ד

בעתם - (ת"כ. תענית כב) בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון (בלילי רביעית. רש"י ישן) בלילי שבתות:

(3) דברים פרק יא

(יד) וְנִתְּתִי מִטֵּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפֹּת דְגָנְךָ וְתִירֶשֶׁף וַיִּצְהַרְךָ:

(4) רש"י על דברים פרק יא פסוק יד

בעתו - בלילות שלא יטריחו אתכם. ד"א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם:

(5) תורת כהנים בחקותי פרק א

ונתתי גשמיכם בעתם בלילות שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלמצו המלכה שהיו גשמים יורדים מלילי שבת לילי שבת עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים. ועדשים כדינרי זהב.

(6) תלמוד בבלי מסכת תענית כב:-כג.

דבר אחר בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים ועדשים כדינרי זהב

(7) רש"י שם

בעתם - זהו בלילי רביעיות ובלילי שבתות, דאין טורח לבני אדם, דאינם הולכים לדרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת, בפסחים (קיב:):

(8) תלמוד בבלי מסכת פסחים קיב:

תניא לא יצא יחידי בלילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות מפני שאגרת בת מחלת היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו.
מעיקרא הוּו שכיחי כולי יומא זמנא חדא פגעה ברבי חנינא בן דוסא אמרה ליה אי לאו דמכרזן עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתך סכנתך אמר לה אי חשיבנא ברקיע גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם אמרה ליה במטותא מינך שבק לי רווחא פורתא שבק לה לילי שבתות וליילי רביעיות ותו חדא זמנא פגעה ביה באבוי אמרה ליה אי לאו דמכרזי עלך ברקיע הזהרו בנחמני ובתורתך הוה סכנתך אמר לה אי חשיבנא ברקיע גוזרני עלייכי שלא תעבורי ביישוב לעולם

(9) מהרש"א חידושי אגדות מסכת תענית דף כג עמוד א

בלילי רביעיות כו'. פרש"י דאינן כו'. אבל בלילי שבתות לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאיסור מלאכה של הולכי דרך ורש"י בחומש נמי פ' בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מלתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה

10) מיהו יש לדקדק בזה היאך קאמר דכתיב בעתם בלילי רביעית ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות והא אמרינן בע"פ מעיקרא הוּו שכיחי כל יומא זמנא חדא פגעה בר"ח בן דוסא א"ל גוזרני עליך שלא תעבור ביישוב לעולם ונ"ל דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר"ח בן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש"י בפ' עקב בעתו בלילות שלא יטריחו אתכם והוא גרס בלילות וברייתא דהכא דקתני בלילי רביעיות ושבתות למעט שאר לילות

11) מתנייה לבתר דאתי ר"ח בן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון בן שטח דמייתי שירדו להם גשמים לילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר"ח בן דוסא הוה הך דשמעון בן שטח אלא משום דברישא דברייתא נקט הכי נקט נמי בסיפא הכי והשתא נמי ניהא מה שפרש"י בחומש בלילי שבתות ולא נקט נמי לילי רביעיות משום דמסיק פ' ע"פ דאבוי גזר עליה בכל לילות וא"כ לא אתי למעט כל הלילות ובעתם לא משמע אלא לילי שבתות משום איסור מלאכה

12 ספר גור אריה על ויקרא פרק כו פסוק ד

בשעה שאין דרך בני אדם כו'. בתורת כהנים. דאין לומר כמשמעו, שהקב"ה יתן גשם כשיצטרכו לגשמים, דמאי נפקא מיניה בזה, כי אחר שהכתוב אומר (פסוק ה) "והשיג לכם דיש את בציר כו'", אם כן ברכת השובע אמורה, ומה לנו הגשמים אחר שהשובע נמצא, אלא פירושו ברכה בפני עצמה, שאף ירידת הגשמים יהיו בזמן שלא יצטערו מהם הבריות - בלילי שבתות שאין דרך הבריות לצאת. והשתא הוי ברכה בפני עצמה:

13) כאן פירש רש"י בלילי שבתות בלבד, ובמסכת תענית (ריש כג.) "ונתתי גשמיכם בעתם" (דברים יא, יד) בלילי שבתות ובלילי רביעית. ופירוש, שבאלו ב' לילות שולטים ב' כוכבים רעים מזיקין, והם שבת בליל ד' ומאדים בלילי שבתות, ומפני כך אין דרך הבריות לצאת. ונראה דלא קשיא מידי, דאם לא יצטרך אלא פעם אחת בשבוע, שאין השנה שחונה, יהיו בודאי בלילי שבתות, שאז שני טעמים ביחד, שהרי אין אדם יוצא למלאכות - אפילו ב' או ג' אנשים אין יוצאין יחד.

14) אבל בליל רביעי ובליל שבתות אין איסור לצאת רק יחידים בשביל סכנת המזיקין, כדאיתא בערבי פסחים (פסחים קיב ע"ב), אבל הרבה בני אדם יחד אין כאן סכנת המזיקין, ומותר לצאת, ולפיכך יותר מסתבר שיהיה הגשמים בלילי שבתות - אם לא יצטרך רק פעם אחת. אבל כשאין די בפעם אחת, שהשנה שחונה וצריך ב' פעמים, אז ירד המטר בליל שבתות ובליל רביעית:

15 תפארת יוסף על ויקרא פרק כו פסוק ד (הובא ברש"י המבואר)

בודאי בזמן שיתקיים ייעודו של פסוק זה לא יתייראו בני אדם לצאת בלילה מפני המזיקים שהרי נאמר להלן "והשבת חיה רעה מן הארץ" ואמרו בת"כ: רבי יהודה אומר מעבירים מן העולם, רבי שמעון אומר משביתן שלא יזוקו" . . . ואם כן לא יהא הבדל בין לילי רביעיות לשאר לילות.

16) ולכך פירש רבינו פשוטו של מקרא על פי הברייתות שאין הטעם משום מזיקים. ומה שפירשו בברייתא בגמרא הוא לפי מה שהיה בימיהם שהיו מזיקים בעולם בלילי רביעית והיו בני אדם מצויין בבתיהם, לכך בזמנם היה נחשב לברכה אף אם היה יורד בזמן זה.

17 משך חכמה על ויקרא פרק כו פסוק ד

ונתתי גשמיכם בעתם - בלילי שבתות כו' להודיע כמה חטא גורם שנאמר כו' וחטאתיכם מנעו הטוב (תו"כ ג). הענין דהנהגה הניסיית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם שתתנהג באופן הטבע, אשר היא בת אלקים (לשון מדה, יחזקאל מה, י) וכול תכיל, שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרצה ואושר מרובה עד בלי די, רק באופן שאם יכיר האדם כי היא איננה רק השגחה פרטיית על כל פרט, והטבע הוא רק נסים רצופים, אשר מתרגל עין הרואה, וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור גם באופן טבעי יוכל להתברך,

18) ובזה נתברכו ישראל אם בחקתי תלכו, אז גם חקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלקית, מכוונות ומוגבלות לדרכי התורה והמצוה, ולמען שלא יטעה האדם וישכח בורא ומסדר ומשגיח מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלו כי הטבע היא בעצמה, להפרידה מיוצרה, לכן יש נסיים, אבל אינם תכליתיים, והנסיים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הבורא ב"ה בהטבע, כי היא ידו והשגחתו הטהורה.

19) והנה על דרך נס בלתי סדור הטבעי אינו מן הפלא, כמו מן וכיו"ב, אבל הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום הנמצאים והרכבת הנפרדים, ובדרך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד יזון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמה ושלמות וכבוד השי"ת למבין, יותר ממה שמורה הנסיים, ולכן אמרו (ברכות ד:): משום דאיתא באלפא ביתא, שענין אלפא ביתא מורה על סדור טבעי, שאינו מדלג, רק שהולך מאלף עד תי"ו. ולכן בברכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפי ביתא. והוא כמו סדור הטבע, שמתנהג בלא מרוצה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים, ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים אז הוא ענין פלא.